

Branko Novak

Zeleni v obdobju sodelovanja v kamniškem Demosu (1990–1992)

Povojna jugoslovanska oblast je v svoji vnemi po industrializaciji dežele vse prevečkrat popolnoma prezrla naravovarstvene normative. Imeli smo velike onesnaževalce okolja, ni bilo važno, kam in kako se odlagajo za podtalnico in pitno vodo zelo strupeni odpadki. Onesnažena pitna voda, hrup, prah in smrdljivo ozračje, začinjeno z dimom in strupenimi plini, so bili stalna, zdravju nevarna nadloga večine Slovencev.

Takemu stanju se več desetletij nismo ne mogli ne smeli zoperstaviti. Ko so v osemdesetih letih prejšnjega stoletja najprej nekateri novinarji lahko postali bolj kritični do oblasti, ko smo zaradi prizadevanj dr. Dušana Pluta in njegovih belokranjskih somišljenikov izvedeli za tragične posledice zastrupljenosti reke Krupe z rakotvornimi dioksini, še bolj pa, ko je svet izvedel za jedrsko nesrečo v ukrajinskem Černobilu (1986), so se v Sloveniji pojavila prva prava ekološka gibanja, a najprej le kot del civilne družbe. Velik del naravovarstvenikov je kmalu ugotovil, da se brez neposrednega sodelovanja pri političnem odločanju ne bo dalo zmanjšati okoljske ogroženosti, kaj šele, da bi jo odpravili. Zato so se naravovarstvena gibanja in osveščeni posamezniki 12. junija 1989 sešli na zborovanju v Mostecu v Ljubljani in se združili v okoljevarstveno politično organizacijo – Zelene Slovenije.

Kamničani smo imeli v tistih letih z uradnimi merjenji dokazano enega najbolj onesnaženih ozračij v Sloveniji, popolnoma neustrezno odlagališče odpadkov na Duplici, napolnjeno z rakotvornimi odpadki iz predelave usnja, stalno nevarnost je predstavljala proizvodnja smodnika in eksplozivov, mnoga podjetja so nevarne odpadke hranila kar na tovarniških dvoriščih, s hrupom, prahom in smradom so ogrožala svoje zaposlene in stanovanjska naselja v soseščini. Predvidena je bila pozidava veliko odlične plodne zemlje, reka Kamniška Bistrica je bila zelo onesnažena, v njej je bilo zato vedno manj življa.

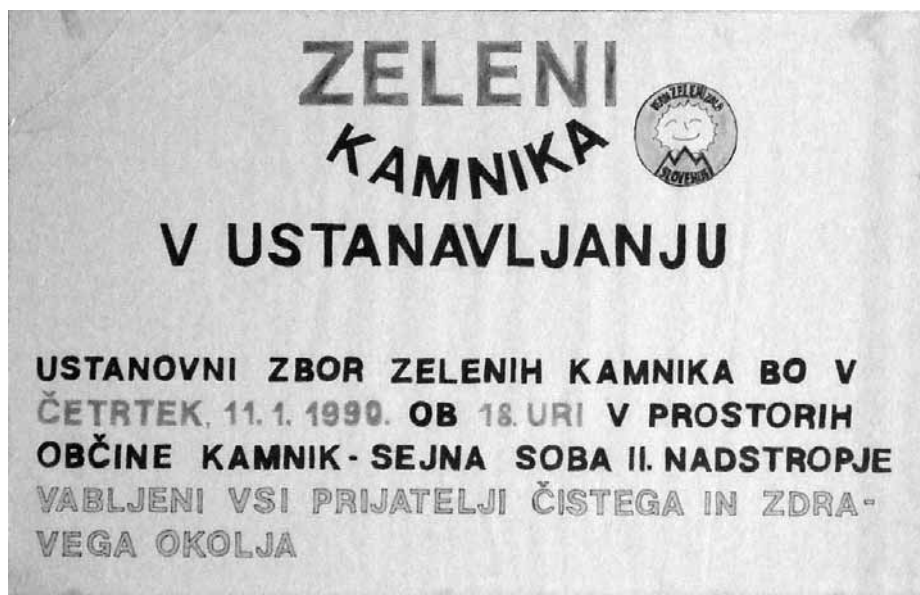
Na Kamniškem je takrat formalno obstajalo Društvo za varstvo okolja Domžale - Kamnik, vendar ga ni bilo nikjer čutiti.

Kot stanovalec v naselju v neposredni bližini tovarne Titan, ki je obremenjevala okolico z neusmiljenim vsakodnevnim dnevnim in nočnim hrupom, prahom in strupenimi plini (med njimi formaldehid), sem, zaskrbljen tudi zaradi Titanovih megalomanskih načrtov o enormnem povečanju proizvodnje in s tem povezanimi pozidavami prvovrstne plodne zemlje, uspel v Kamnik privabiti svobodomiselnega novinarja Vinka Vasleta, ki je 21. septembra 1989 v takrat zelo branem tedniku

Teleks objavil odmeven članek »Kamnik še ne vidi zeleno«. V njem je, pretežno v razgovoru z menoj, odkrito predstavil vso okoljsko problematiko podjetja Titan in ogroženost ter upravičeno zaskrbljenost prebivalstva zaradi tega in drugih kamniških onesnaževalcev okolja.

Članek je bil za tiste čase dovolj drzen in zato zanimiv tudi za vodstvo pravkar ustanovljenih Zelenih Slovenije. Povabili so me, naj tvorno sodelujem pri ustanovitvi občinskega odbora Zelenih. To pa ni bilo niti najmanj enostavno in tudi ne povsem brez nevarnosti. K sreči si takratni SZDL že ni več upal reči NE, politično močni ZSMS, ki se je imel za pokrovitelje Zelenih Slovenije, pa nam je celo občasno za nekaj ur odstopil svoje prostore. S pomočjo osrednjega vodstva Zelenih Slovenije mi je uspelo najti nekaj kamniških somišljenikov, ki so se pred tem že udeležili poletnega zborovanja v Mostecu in/ali jesenskega zborovanja Zelenih v takrat nabito polni veliki dvorani na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Pripravil sem osnutek programa, v pripravljalnem odboru, ki smo ga obravnavali in sprejeli; med nami je bila okoljevarstvenica, ki je poskrbela za nekaj improviziranih povabilnih plakatov, in do ustanovnega občnega zbora kamniških Zelenih je prišlo 11. januarja 1990. Z osebnim prizadevanjem nam je zadnji dan uspelo kratko novico o ustanovnem občnem zboru objaviti tudi v *Delu* in v *Dnevniku*.

Na ustanovnem občnem zboru se nas je zbralo okoli dvajset. Prav lepa udeležba za takrat šele nastajajočo slovensko stranko. Zanimivo, med navzočimi bodočimi člani Zelenih Kamnika je bilo celo nekaj članov Zveze komunistov, kar je že nakazovalo kasnejšo široko politično paleto nove ekološke stranke. Kot gost se je občnega zbora udeležil tudi skorajšnji predsednik kamniškega Demosa Igor Podbrežnik.

Vabilo na ustanovni zbor Zelenih Kamnika – plakat je dober prikaz materialnih pogojev, v katerih so takrat delovale nove stranke. (arhiv Zelenih Kamnika)

Predstavil sem program Zelenih Kamnika, ki je predvideval naše dejavno sodelovanje pri reševanju praktično vseh lokalnih ekoloških problemov, ki jih v naši občini sploh ni bilo malo. Že takrat smo predvideli projektne skupine, kar se je pri našem delu kasneje zelo obrestovalo. Po dolgi tvorni razpravi smo program soglasno sprejeli. Za vodjo projektno-programskega sveta je bil izvoljen dr. Stane Uhan, sam pa sem bil izvoljen za prvega predsednika občinskega odbora Zelenih Kamnika. Takoj smo pričeli z zastavljenim delom, kajti čas in okoliščine so nas zelo priganjale.

Prva stvar, ki jo je bilo treba takoj rešiti, pa začuda ni bila okoljevarstvena. V nekaj dneh smo se namreč morali odločiti o priključitvi koaliciji demokratičnih strank Demos na Kamniškem. Podrobnosti pritrjevanj in nasprotovanj naših članov niso zapisane niti se jih osebno ne spominjam več dobro, vsekakor pa je bila na našem prvem sestanku razprava precej vroča. Končni sklep sestanka vodstva Zelenih Kamnika 15. januarja 1990 je bil, da sledimo smernicam strankinega republiškega vodstva in da zaradi pridobivanja večinske podpore na bližajočih se volitvah gremo v koalicijo DEMOS tudi mi. Čez tri dni smo na skupni javni seji tudi Zeleni Kamnika podpisali sporazum o Demosu na Kamni-

Branko Novak na srečanju z volivci – prvi predsednik Zelenih Kamnika in kamniški poslanec v Zboru občin Skupščine Republike Slovenije. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

škem, čeprav z grenkim priokusom, ker ni bil izrecno naveden naš (samo) pridruženi status.

Zeleni Kamnika smo takrat svoje delovanje usklajevali na vsakotedenskih sestankih izvršnega odbora in projektnega sveta. Le redkokdo je kdaj manjkal, čeprav smo se morali nekaj časa sestajati kar v stranski sobi gostišča Planinka nasproti Občine. Pripravljali

smo se tudi na bližajoče se volitve. Skrb za kandidate v Družbenopolitični zbor in Zbor krajevnih skupnosti je nekoliko zasenčila okoljevarstvene skrbi, a ne za dolgo. Kaj kmalu smo pripravili tudi obširen okoljevarstveni program, ki je obsegal tri skupine delovanja:

- varovanje kulturne in naravne dediščine ter zaščito kmetijskih površin,
- varovanje okolja pred industrijskim in komunalnim onesnaževanjem,
- urejanje prostora z vidika varovanja okolja.

Projektni svet je hitro zaživel in uspešno deloval kar nekaj let. Že pred volitvami nam je uspelo z našim zelenim programom na kratko seznaniti javnost kamniške občine. Kamniški občan nam je v tem času tu in tam odstopil nekaj prostora, dokaj naklonjena pa sta nam bila tudi dopisnika obeh slovenskih osrednjih dnevnikov.

Zaradi neustreznega ter za podtalnico in s tem za vsa živa bitja strupenega odlaganja odpadkov v naši občini smo že v začetku februarja pripravili in uspeli objaviti zelo odmevno izjavo o problematiki odlagališč odpadkov. Zahtevali smo takojšnjo sanacijo obstoječega odlagališča in izgradnjo novega, ki bi bilo sodobno in okolju prijazno.

Sledile so pospešene priprave na aprilске volitve. V republiški Družbenopolitični zbor smo kandidirali kot stranka Zelenih Slovenije, ker je tam veljal proporcionalni volilni sistem. Na volitvah v republiški Zbor občin in na občinskih volitvah v vse tri zборе smo kandidirali na skupni Demosovi listi.

Demos za predvolilno kampanjo ni imel veliko možnosti in skoraj nič denarja, Zeleni prav tako ne. Tako nismo mogli na danes običajne načine podpreti kandidate naših izbranih kandidatov. Na predvolilne zgibanke, ki bi jih (poštarji) raznosili po domovih, si še pomisliti nismo upali. Lokalne televizije takrat še ni bilo.

Po temeljitem preverjanju možnosti za izvolitev v republiški Zbor občin se je kamniški Demos odločil, da sem najprimernejši skupni kandidat, sprejemljiv za vso občinsko Demosovo skupnost. Na volitvah po čistem večinskem sistemu, kakršnega poznamo danes pri volitvah predsednika države in pri volitvah županov, je v »troboju« v prvem krogu izpadel Maks Lavrinc, v drugem krogu pa še dr. Bogomir Kovač. Demos in Zeleni Slovenije smo s tem tudi na Kamniškem dobili delegata/poslanca v Skupščini RS.

Tudi na volitvah v republiški Družbenopolitični zbor smo bili Zeleni v kamniški občini uspešni in dobili zavidljivih 13,17 % glasov, kar pa nam ni prineslo poslanskega mandata v tem zboru.

Na občinskih volitvah smo zaradi precej neugodne porazdelitve kandidatov znotraj skupnih kandidacijskih list Zeleni Kamnika imeli vsega le tri izvoljene delegate v 75-članski občinski skupščini (Marija Reba, Janez Bergant in Branko Novak). K slabemu izkupičku je pripomogel tudi sistem volitev v Zbor združenega dela, kjer Zeleni takrat nismo imeli nobenih možnosti za izvolitev. Vodstva veliko podjetij so zaposlene namreč intenzivno opozarjala, da bomo Zeleni, če »pridemo na oblast«, preprosto ukinjali njihova delovna mesta.

Demos kot koalicija pa je v Kamniku slavil. Med vsemi strankami je dobil največ glasov, vendar z 48 % glasov le ni imel večine v občinski skupščini!

Dva dni pred volitvami, 6. aprila 1990, je v smodnišnici KIK prišlo do večje eksplozije, ki k sreči ni zahtevala človeških žrtev, le občani so morali zamenjati veliko okenskega stekla. Eksplozija je med Kamničane zasejala veliko nemira in še več strahu ter upravičene zaskrbljenosti. Zeleni smo po volitvah nekaj dni čakali, da bo vodstvo KIK-a obrazložilo vzroke za eksplozijo in vsaj poskušalo pomiriti Kamničane. Zaradi popolnega molka vodilnih v smodnišnici smo v dnevniku Delo 18. aprila objavili ostro odprto pismo in dosegli, da je vodstvo KIK-a organiziralo okroglo mizo o varnosti in nevarnosti njihove proizvodnje. Udeležba občanov in Zelenih je bila velika in prisotni smo sproti zavračali vsa KIK-ova zagotovila o varnosti, kar je za vodstvo podjetja pomenilo velik pritisk na okoljske izboljšave. Take okrogle mize do takrat ni uspelo organizirati niti predsedniku Skupščine občine Kamnik, kajti KIK je bilo podjetje, nad katerim je svojo roko imela vojska, zato je bilo za lokalne veljake – pa tudi za večino republiških – nedotakljivo.

Po volitvah smo Zeleni Kamnika delovali še bolj zavzeto, saj smo zdaj pričakovali tudi dejansko in moralno podporo ne samo kamniškega Demosa, ki mu je uspelo sestaviti občinski izvršni svet z Marijo Sitar na čelu, temveč tudi in predvsem nove občinske vlade. Čeprav v novi vladi ni bilo nobenega predstavnika naše stranke, kar je precej zgovorno žalostno dejstvo!

Pri delu našega projektne sveta se je ob vsej zagnanosti članov kaj kmalu pokazalo, da nam kot stranki primanjkuje upravnih pristojnosti in da nimamo nikakršnih sredstev za delovanje. Zato in tudi ker v Izvršnem svetu ni bilo »ministra« s pravo in zagnano okoljevarstveno zavestjo, smo se kmalu dejavno usmerili v ustanovitev občinske komisije za varstvo okolja. Izdelali smo izpopolnjen program varstva okolja v občini Kamnik, ki ga je občinska skupščina soglasno potrdila in sprejela kot občinski program varovanja okolja. Za izvajanje je bil seveda zadolžen Izvršni svet, a je ta večino dela prepustil kar novoimenovani občinski Komisiji za varstvo okolja, ki jo je (tako kot pri Zelenih Kamnika) vodil dr. Stane Uhan. Komisija se je prvič sestala 22. avgusta 1990, sestavljali pa so jo poleg strokovno najbolj usposobljenih okoljevarstvenikov Zelenih Kamnika še predstavniki gospodarstva, Zdravstvenega doma Kamnik, Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine in urbanistične stroke. Danes lahko za trdim, da je komisija pripravila veliko dobrega strokovnega gradiva, predvsem s področja industrijskega obremenjevanja okolja, ki bi lahko takratni občinski vladi dalo izjemne možnosti za urejanje okoljevarstvene problematike, a je Izvršni svet to gradivo omalovaževal, s komisijo ni želel kaj dosti sodelovati, predsednica IS pa ni hotela niti slišati, da strokovno delo ne more biti vedno izključno ljubiteljsko, brezplačno. Zeleni Kamnika smo kot stranka seveda posredovali, tudi v letih 1991 in 1992, vendar brez uspeha. Naših Demosovih partneric pa ta problem ni kaj dosti zanimal.

Zaradi odlagališča odpadkov na Duplici, v katerem je bilo veliko strupenih industrijskih odpadkov, je bila kamniška podtalnica izredno ogrožena. Zato smo še naprej vneto zahtevali sanacijo tega odlagališča in tvorno sodelovali pri iskanju lokacije, na kateri bi lahko bilo strokovno neoporečno novo ob-

činsko odlagališče. Takrat je že obstajal projekt za odlagališče Ozka dela v Žejah pri Komendi, a so to lokacijo tamkajšnji prebivalci odločno zavrnil. Zeleni smo 17. novembra 1990 organizirali ogled sodobnega odlagališča odpadkov v Tinjah na avstrijskem Koroškem, ki so se ga udeležili tudi direktor Komunalnega podjetja Kamnik Andrej Skodlar z nekaj sodelavci in občinski sekretar za okolje in prostor Marko Magister. Kar smo videli, nas je še dodatno prepričalo, da sodobno odlagališče praktično ne vpliva na okolje, vendar po vrnitvi tudi z novimi argumenti nismo mogli prepričati naših soobčanov. S kančkom sreče smo nato uspeli v Ljubljani. Peter Jamnikar, funkcionar slovenskih Zelenih, je bil takrat podpredsednik ljubljanskega mestnega izvršnega sveta. Najino skoraj vsakodnevno srečevanje v Zboru občin in pogosti pogovori o tej problematiki so rodili sadove: kamniški občini se je uspelo priključiti projektu odlagališča odpadkov na Barju. Tja odlagamo odpadke še danes.

Seveda smo Zeleni Kamnika v letih 1991 in 1992 delovali še na mnogih drugih področjih. Že takrat smo se dejavno zavzemali za Kamniško-Savinjski regijski park, za ohranjanje planšarske značilnosti Velike planine, za ohranjanje (in ne pozidavo) vse in vsake boljše plodne zemlje, za bio- in ekokmetovanje in za pospešen razvoj kmečkega turizma.

Ker je bila kamniška industrija velik »proizvajalec« dima, prahu, smrdljivih in strupenih plinov, smo se dejavno zavzemali za ekološko sanacijo industrijskih onesnaževalcev. Vedno po principu: »Ne ekologija na račun ekonomije! Oboje: ekologija in ekonomija z roko v roki!« in z zavestjo, da bo okoljsko čista proizvodnja najprej in predvsem koristila zdravju ter počutju zaposlenih. Problematičnih je bilo tudi veliko individualnih kurišč, zato smo se vneto zavzemali za čimprejšnjo predelavo obstoječih kurišč na trda goriva na sodobnejše energente: kurilno olje, mazut in predvsem plin. Pri teh prizadevanjih za čistejši zrak smo uspeli; kmalu so se pričele priprave na plinifikacijo Kamnika.

Skrb za čisto okolje ni samo politični program Zelenih: Kamničane smo z zgledom spodbudili, da redno skrbimo za naše okolje – Vane Gošnik, podpredsednik Skupščine Republike Slovenije, in Branko Novak, poslanec v Zboru občin Skupščine Republike Slovenije, sta bila med najbolj prizadevnimi čistilci obrežja Kamniške Bistrice.
(Foto: arhiv Jožeta Jelena)

V sodelovanju z domačimi ribiči smo organizirali prvo spomladansko čiščenje obrežij rek Kamniška Bistrica in Nevljica. Čistilna akcija je z leti postala tradicionalna, pokroviteljstvo je prevzela občina, na zelene pobudnike tega čiščenja pa se le še malokdo sploh spomni. Uspelo nam je tudi prvo zbiranje odpadnih baterij po trgovinah, kar pa ni dolgo trajalo, saj zbranih baterij nihče ni hotel ali mogel reciklirati niti jih vsaj varno odložiti.

Manj uspešni smo bili pri reševanju nekaterih perečih prometnih problemov, ki jih je Kamnik nekaj malega rešil šele čez dolgih 10 let.

Poskusili smo okoljevarstveno osveščanje približati šolski mladini, a zaradi naše politične dejavnosti smo bili tudi s tem naprednim in povsem nepolitičnim programom za tedanja šolska vodstva povsem nesprejemljivi. Nekaj več uspeha smo imeli le pri ozelenjevanju okolice šolskih poslopjij.

Zaradi kompleksnosti okoljevarstvene problematike v občini smo si vseskozi vztrajno prizadevali, da bi občina dobila profesionalno službo za varstvo okolja, ki bi skrbela za varstvo okolja in tudi za obveščanje in osveščanje javnosti. Leta 1992 nam je uspelo, Občina je končno zaposlila strokovnjaka – ekologinjo.

Ves ta čas smo sodelovali z vodstvom kamniškega Demosa, ki se je redno tedensko sestajalo na dolgih tvornih sestankih. Osebnostno sem zagovarjal tako sodelovanje, v stranki pa je bilo tudi nekaj pomislekov, odkritega in prikrita odpora, kajti po volitvah smo bili Zeleni samostojna stranka, neodvisna od drugih političnih organizacij. Takrat smo že imeli svojo lastno pisarno, občani so nas poznali kot Zelene Kamnika, ki smo jim radi in pogosto uspešno pomagali pri reševanju okoljskih problemov.

Iz meseca v mesec smo se vse bolj oddaljevali od skupnih akcij Demosa, smo pa še naprej, predvsem zaradi mnogo premajhnega okoljevarstvenega razumevanja in delovanja kamniškega Izvršnega sveta, podpirali Demosova prizadevanja za prenovo občinske vlade.

V letu 1991 je pri Zelenih Kamnika prišlo do prvih pomembnejših kadrovske sprememb. Za predsednico izvršnega odbora je bila 14. februarja izvoljena Marija Reba. Sam sem se povsem posvetil svojim delegatskim in poslanskim obveznostim. To je bilo obdobje osamosvajanja Slovenije, sprejemanja prve slovenske demokratične ustave in številčne ter pomembne državotvorne zakonodaje, ki jo je nova država

Marija Reba – leta 1991 je prevzela vodenje Zelenih Kamnika. Med 1990 in 1994 je bila predsednica Krajevne skupnosti Mekinje in delegatka v Zboru krajevnih skupnosti Skupščine občine Kamnik. (Foto: arhiv Dragana Reba)

nujno potrebovala. Zato je republiška skupščina zasedala ure in ure, tudi ponoči in celo na tajnih nočnih sejah. To je bilo obdobje napada JLA na Slovenijo, našega uspešnega odpora, odhoda JLA iz Slovenije in mednarodnega priznanja Slovenije. Bilo pa je tudi obdobje vztrajnega in dokončnega propada koalicije Demos. Žal sta se tudi znotraj Zelenih Slovenije v tem času vedno bolj kazali dve struji: prodemosovska in protidemosovska. Karizmatični predsednik naše stranke dr. Dušan Plut je takrat zaradi teh nesoglasij na veliko presenečenje javnosti odstopil in prenehal voditi stranko.

V naši občini je bilo v času predsedovanja Marije Reba okoljevarstveno delovanje kamniških Zelenih vseskozi na zavidljivem nivoju, le odnosi s kamniškim Demosom so se nekoliko ohladili. Obojestransko! Predsedovanje Marije Reba se je končalo z njenim odstopom jeseni 1991, vendar iz stranke ni odšla. Spomladi leta 1993 je znova prevzela vodenje Zelenih Kamnika ter spet delovala tvorno in zagnano zeleno.

V vmesnem obdobju (od konca leta 1991 do začetka leta 1993) je Zelene Kamnika vodil vršilec dolžnosti predsednika Jože Jelen – tudi on zelo uspešno. Z njegovim prizadevanjem in zaradi ugleda, ki smo ga med občani uživali Zeleni, smo v Izvršnem svetu, ki ga je povsem prenovljenega od decembra 1992 vodil Miha Novak, prvič imeli svojega predstavnika – a žal ne na okoljevarstvenem področju.

Naj na koncu teh spominov, ki so zaradi oddaljenosti dogodkov gotovo nepopolni, zapišem: Sodelovanje z Demosom pred volitvami 1990 se je izkazalo kot nujno in uspešno. Sodelovanje po teh volitvah pa je tudi na Kamniškem pričelo pokati po šivih – v letu 1991 smo večinoma ostali enotni le v kritičnih trenutkih. Vendar vsa takratna in tudi kasnejša državna in lokalna politična nesoglasja, po letu 1994 celo odkrita nasprotovanja s strani nekaterih prej koalicijskih strank, ki so nam povzročila veliko politično škodo, Zelenim Kamnika niso preprečila, da ne bi še naprej delovali uspešno, vztrajno, zagnano in okoljevarstveno! Šele dokončen razpad Zelenih Slovenije na manjše, komaj opazne strankarske grupacije dobrih deset let kasneje, je tudi kamniške Zelene potisnil na stranski tir.